

AZ 1607-IKI HAJDÚLÁZADÁS TÖRTÉNETÉHEZ.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

A török hódítás, a mohácsi vész után aránylag rövid idő alatt, nem csak állami, de társadalmi életünket is szemmel láthatólag átalakította.

Bármerre forduljon az ember, úgyszólván lépten-nyomon tapasztalhatja ezt, és igen sok, a történetírás előtt első tekintetre jóformán meg sem magyarázható jelenség végső okát abban találja.

Valóban fontos és nagy érdekekkel bíró munkát végezne az, a ki időről-időre kimutatná a hódoltság befolyásának köz- és magán életünkben való minden irányú nyilvánulásait, vázolván a két nemzet érintkezésének s kölcsönös egymásra való hatásának tanulságos képét. Minthogy pedig a legsűrűbb, mondhatnám naponként való érintkezés török és magyar között a csatatéren nyilvánult s különben is régi igazság, hogy a nemzetek jó és rossz tulajdonságai, hibái, erényei, fogyatkozásai, államszervezetének s általában intézményeinek bölcs vagy helytelen volta, legeklatánsabb módon a harczmezőn szoktak kitűnni: magától értetődik, hogy e tekintetben a hadi szervezet ösmerete, s a hadi események alapos vizsgálata fő fontossággal bír.

Én azonban — némileg ebben a körben maradván — jelen alkalommal csak a XVI. századbeli Magyarország társadalmának egy osztályára hívom föl a figyelmet, mely keletkezését kétségtelenül a hódoltság terjedésének köszönheti. Egy társadalmi osztályára mondom, melynek kizárólagos, bár nem kötelességszerű foglalkozása a kardforgatás volt, a nélkül, hogy tagjai a szó szo-

rosabb értelmében vett katonák, zászló alá esküdt, hadi regulához szoktatott s meghatározott fegyvernemhez tartozó zsoldosok, vagy hópénzen fogadott végbeli vitézek lettek volna.

Ezekre nézve a fegyverviselés nem jog vagy abból folyó kötelesség, nem is pusztán élet- és keresetmód, de merőben életföltétel volt. A legkülönbözőbb elmekből állottak, bár magvukat tulajdonképen a török rabló beütései miatt mindenükből kifosztott s földönfutóvá lett emberek képezték hazánk alsó részeiből, a horvát és rácz szélekről, nemes és paraszt, úr és szolga egyaránt, a szerint a mint a vad ellenség porrá, hamuvá tette az ősi curiát, vagy elvette a jobbágytól az utolsó igavonó barmot. Egy-egy ilyen pusztító hadjárat után virágzó városok, falvak, egész vármegyék népeisége jutott koldusbotra, s a kik elkerülték a rabságot, tízével húszával, százával verődtek össze, s nem volt más életcéljük, mint-hogy rokonaik, hozzá tartozóik kiontott véréért bosszút álljanak a pogányon és kardjukkal mindennapi kenyerőket megkeressék.

A rendes hadak nem voltak képesek befogadni, zsolddal, élelemmel látni el őket, s egy-egy tapasztaltabb, elszánt ember állott élükre, és harcra, diadalra, zsákmányra vezette őket. Szabad nyereségen éltek, és számuk nőttön nőtt, a mint szaporodtak a török előre való nyomulása következtében azok a hazátlan bujdosó szegény legények, kiknek nem volt többé hová hajtani le fejüket. — A bosszú vezette, a zsákmány lelkesítette őket, egész életüket a csaták zajában töltötték s megkeményedett karjuk, szívük egyaránt. Rövid idő alatt saját kárán meggyőződött arról a török, hogy széles Magyarországon nincs félelmetesebb ellensége a *szabad hajdúnál*, a vezérek pedig csakhamar fölismerték bennök a jövő hivatott harcosait s ha a körülmények engedték, örömet fogadták zászlójuk alá az elszánt, kemény vitézeket, a kik ugyan parancsszóra nem hajoltak, fenyítéket nem tűrtek, s békében rablók voltak, de a csatateren nem akadt párjuk, és senkisémmel jobban náluknál a török harcolásmódját, melylyel szükség esetén még a vad kegyetlenségben is megmérkőzhettek.

Az igazi hajdú azonban állandóan sehova se szegődött, s bár esetről esetre jó nyereség reményében tűzbe-vízbe követte is a maga zászlótartóját, nem szánván életét, semminek tekintvén vére hullását: a szabad, kóborló életet többre becsülte a zsoldnál,

melyről különben is nagyon jól tudta, hogy hol kijár, hol nem s bizony gyakorta megesett, hogy a vitézek hónapszámra sem tettek abból tarsolyokba egy hitvány dénárt.

A XVI. század derekán már sáskamódra elszaporodtak az országban, és igen szépen ki lehet mutatni, hogy szaporodásuk — s ez természetesen nem a véletlen dolga — a hódoltsággal karöltve halad és annak irányát követi.

A mint egy végvár török kézre kerül s az ormokra kitzízik a félholdat, nyomban rá megjelenik a hajdú a falak alatt. Bosszantja az őrséget, lesi az utakat, levágja a portyázó törököt, eltakarítja előlük az élelét, sőt csellel, ravaszssággal még a várat is meglopja. — De már a megvédelmezéséhez nem igen ért, kedve, kitartása nincs hozzá. Rosszúl érzi magát a zárt falak között, nem ez az ő éltető eleme. Zenebonáskodik, visszavonást támaszt az őrségben, fölzendül a parancsszóra s alkalomadtán megszökik, takarodik dolgára.

Tapasztalhatjuk is már a XVI. században, hogy a vár megszállása idején a benn rekedt hajdúknak kevés hasznát lehet venni. néha pedig határozottan vesztét okozzák az őrségnek. Mert ha az ostrom hosszabb ideig tart, a hajdú békételenkedik s elveszti türelmét; ha kevés jót ígér és kimenetele aggodalomra ad okot, a hajdú erőnek erejével menekülni akar a várból. Irtózik a rabságtól, de a romok alá sem akar temetkezni, s mikor szigorúságot tapasztal, megtagadja az engedelmességet, lázítja, demoralizálja a vitézeket, ha mindjárt le is ütik a fejét érte, sőt néha hitéről, becsületéről is megfeledkezik, a mint ezt szomorú példák bizonyítják.

A parancsnokok azonban — kevés kivétellel — örömet befogadják őket váraikba, a minek könnyen érthető okai vannak. A szerte kóborló hajdúság tudja, látja, figyelemmel kíséri az ellenség minden mozdulatát, s idejekorán értesíti a várbelieket, ha veszély közeledik; ostrom' alkalmával örökösen háborgatja oldal-támadásaival a török tábornokot, s e mellett eleséget gyűjt, vágó marháat ragadoz, bort, kenyeret requirál s titkon beszállítja a várba, végre a mi földolog: rendes zsold nélkül szolgál, vagy legalább is bőségesen kárpótolja a kapitányokat a «nyereség»-ből, a kijáró csekély hópénzért. Természetesen rablott jószágból s gyakran a föld népének keserves verejtéke árán, de ezzel keveset törődtek a XVI. században, sőt a zsoldosok tartására kötelezett főurak, kiknek erre

a célra az országtól rendes fizetésük járt, maguk mentek jó példával elől, kaput nyitván a hajdúknak és saját hasznukért szemet húnytak garázdálkodásaik előtt.

Az országgyűléseken azonban egymást éri a panasz ellenök s a század vége felé úgy a fejedelem, mint a rendek egyaránt azon vannak, hogy számukat fogyasszák, vagy jó szerével beolvassák őket a rendes katonaság soraiba. Mind szigorúbb, szigorúbb törvényeket hoznak ellenök és pártolók ellen, ki akarják őket irtani egy lábíg s végkép eltörülni a föld színéről e veszedelmes, rabló fajzatot.¹⁾ Pedig hát nem sokkal voltak rosszabbak a fizetetlen zsoldos hadaknál, de úgy látszik Bécsben, Prágában már okuk volt tartani ez örökösen forrongó elemtől, mert a láthatáron sötét felhők tornyosultak s nyilván attól féltek, hogy a hosszú idő óta elnyomott, zsarnok erőszakkal elfojtott nemzeti törekvések egyetlen feltámadó szikrája e gyűlékony anyagot tüstént lánggra lobbantja. — Lát-hatjuk is, hogy a hajdúk üldözése mindannyiszor felülről, az uralkodó környezetéből indul ki, s innen magyarázható az országrendek által ellenük hozott szigorú törvények, mert máskülönben a közvélemény, a nemzet közérzülete igen gyakran határozottan mellettük nyilatkozott. Nem lehet tagadni, hogy béke idején ostorai voltak a föld népének, de viszont azt is elösmerte róluk minden igaz, hazáját szerető magyar, hogy az ország megmaradásáért, a kereszténység közös szent ügyéért bőségesen ontották véreket, s a törökkel vívott ütközetekben néha csodával határos hőstetteket vittek véghez.

Egy pár nevezetesebb ütközet után maga Mátyás főherczeg is magasztalólag szól felőlök, s valóban méltóvá tették magukat a nemzet elösmérésére, hálájára s «*a baromnál is alábbvaló bestia vad magyar,*» a csatatéren nem egy alkalommal mentette meg a magyar vitézség becsületét.²⁾

A XVII. század feltűntével már kezdik érezni fontosságukat, de még koránt sincs tudomásuk arról, hogy a szó teljes értelmében

¹⁾ Dr. Fraknói Vilmos: Magyar országgyűlési emlékek VII. k. 105. l. 236. l., IX. k. 116. l.; 1598. évi t.-cz. A szabad hajdút úton-útfélen bűntetlenül meg lehetett ölni.

²⁾ L. erre vonatkozólag a 1599. évi hadjárat történetét.

félelmetes hatalmat képviselnek. — Pár száz főnyi csapatokra oszolva, egy-egy hadnagy vagy kapitány vezetése alatt szerte-széjjel kóborolnak az országban, s csak derék ütközet idején egyesülnek nagyobb számmal, hogy zsákmánynyal megrakodva, ismét elszedjenek.

Az összetartás érzete s az a tudat, hogy közös erővel nagy dolgokat vihetnének végbe, még nem ébredt föl bennük s inkább csak eszközül szolgálnak a hatalmasok kezében. Tapasztalván azonban vezetőik, hogy keresik, megbecsülik, busásan fizetik őket, elbizakodottak, vakmerően követelők lesznek, s árúba bocsátván kardjukat, eladják hitüket, meggyőződésüket a legtöbbet ígérőnek, és harcolnak nagy elszántsággal, vad kegyetlenséggel már nem csak a pogány, de tulajdon véreik ellen is. «*Adjunk zsoldot a hajdúknak — s mellé szabad nyereséget: — mondák a császári vezérek — atyjokat, anyjokat levághathatjuk velők*».

Most azonban nagy forduló pont következik a szabad hajdúk történetében. Bocskay István a vallás- és alkotmányos szabadság védelmére zászlót emel, s egy maroknyi népnek riadó szavára föltámad a nemzet holt elevevességéből, és rövid idő alatt vérbe, lángba borul az ország. Bocskay titkos összeköttetésbe lép a hajdú-hadnagyokkal s maga köré gyűjti őket. — Hivatkozik magyarságukra, beszél előttük hazaszeretetről, szabadságról, ősi dicsőségről, független Magyarországról; feltárja előttük az ország nyomorúságos állapotját s a német nemzet elviselhetetlen igáját; ígér nekik (mert többnyire protestánsok voltak) szabad vallásgyakorlatot, hajlékot, családi tűzhelyet, jószágot, nemességet maradékról maradékra. — És íme a durva harcosokban megmozdul valami eddigelé ismeretlen érzés, föltámad egy nemesebb cél után való törekvés vágya, egyesülve azzal az egészséges emberi önzéssel, hogy annyi zaklatás, üldöztetés, bolyongás után végre nyugalmas otthont, biztos födelet, talán tisztelt, becsült társadalmi állást vívhatnak ki maguknak, s mindez együtt véve a nemzeti függetlenség öntudatos védőivé avatja őket. — Hátat fordítanak a császári vezéreknek, megvetik a zsoldot és ezrével sereglenek a szabadság kibontott zászlója alá. — De vérüket nem is ontják hiába s a hadnagyoknak és jelesebb vitézeknek adott donatiókon kívül, a fejedelem bőkezűségéből testületileg kiváltságot, jószágot nyernek, s az országrendek

jogaiknak védelmet, és minden eddig elkövetett bűneiknek amnestiát biztosítanak.

De Bocskay halála után ismét szomorú napok következtek a hajdúvitézekre. A bécsi békekötés, mint mondani szokás, nem volt egyéb írott malasztnál. — A Felső-Magyarországba küldött királyi biztosok, különösen pedig *Forgách Zsigmond* nógrádi és *Dóczy András* barsi főispán, hallani sem akartak a hajdúk kiváltságai felől, s más egyebek között *Kállót*, *Hadházat* hatalmasan elvették tőlük, rájuk szabadították az urakat és vármegyéket; a várkapitányok dobbal, zászlóval üzték, kergették őket mindenfelé, mondván, hogy «*meghalt Bocskay és füstbe ment minden donatiója*». Nehány jóakarójuk, mint *Illésházy István*, *Széchy György* és *Nyáry Pál* határozottan pártjukra kelt; rosszalták az urak és nemesek eljárását, emlékezetbe hozták a hajdúvitézek hasznos szolgálatait, és a hálát, melyre a nemzetet maguk iránt kötelezték: «*Ugyan nem kell azért megvetni ezeket — mondja Illésházy Thurzó Györgyhöz írott levelében — a kik országunk szabadságáért felkötötték volt kardjukat*».

De hát nem igen hallgattak reá, pedig régi igazság, hogy nem jó a tüzzel játszani; a hajdúkban is csakhamar felül kerekedett a rabló ösztön és a régi garázda természet s nem azért éreztek kardot oldalukon, hogy méltatlanságot tűrjenek. A söpredéke ismét folytatta előbbi életmódját s minthogy a törökkel békesség volt, ország-szerte a nyomorúlt földnépét dúlta, fosztogatta; a tisztességesebb elemek pedig összegyülekeztek, tanácsot tartottak, s belátva, hogy jogos sérelmeiket nem orvosolják, sőt a királyi biztosoktól nincs többé sehol megmaradásuk: *Nagy András* főkapitányuk vezetése alatt zászlót emeltek, nyilván hirdetve, hogy bevégzik a Bocskay által megkezdett művet s helyreállítják az ország régi szabadságát, vagy elűzik a német királyt tanácsosaival együtt s választanak hazáját szerető igaz magyart királynak, a ki vissza adja nekik az *István* fejedelem által adományozott jószágokat s fentartja a nemzetet is megrögzött szabadságában. — A mozgalom Debreczenből indult ki s az 1607-ik év november havában már 15—20 ezer jól fegyverezett, elszánt ember gyűlt össze, csaknem ellentállás nélkül nyomulva Kassa felé, *Homonnay Bálint* mint leendő magyar király nevét emlegetve. — Ösmeretes dolog, hogy titokban a török, nevezetesen *Ali buda pasa* keze működött, annál nagyobb volt tehát

a réműlet Bécsben és Prágában ; nyakra főre küldözgették a hadba szálló parancsolatokat, intve az urakat, nemeseket és a vármegyéket, hogy maradjanak meg hűségökben és igyekezzenek teljes erejükből a következő rettenetes romlást elfordítani az országról.

A hajdúkat azonban senki se merte vagy talán nem is akarta feltartóztatni útjokban. Eleinte tisztességesen «igen keresztény módon» viselték magukat, széltére híresztelvén, hogy nincs semmi gonosz szándékuk, s csak az ország megmaradásáért, és a maguk igazsága mellett fogtak fegyvert. — Úgylátszik nem is vetemednek vala semmi vakmerőségre, ha a királyi biztosok több tapintattal bánnak velök s a nemességet ellenök nem lázítják. Különösen *Forgách Zsigmond* fenyegetődött, hogy levágatja e gyülevész népet egy lábíg, hanem aztán mikor mérkőzésre került volna a dolog, a jó úr is szépen kitért előlük. Mentegetődzik is később *Rákóczy Zsigmond* erdélyi fejedelemhez írott levelében: «*Hannibál se tudta volna azzal a haddal a hajdúkat megverni, hanem ha elsőben elhithette volna velük, hogy ellenség ... de nehéz ott vívni, a hol az hajdúk mellett vívtunk volna örömesben, hogy nem mint ellenek*»¹⁾ fölötte jellemző szavak, és megösmertetnek bennünket a nemzet közvéleményével, mely — bármennyire is igyekezzenek némelyek az ellenkezőt bizonyítgatni — határozottan a hajdúk mellett nyilatkozott, és érdekeiket a politikai- és vallás szabadság ügyével azonosította.

Az alább következő levelek a hajdúk most érintett fölkelésére vonatkoznak s nemcsak annak okaira, a mozgalomnak már jó formán ösmeretes politikai hátterére, de egyszersmind a két ellenséges tábor mozdulataira, a vezérek terveire, szándékára, s általában a hadi eseményekre is élénk világosságot derítenek. — A tudósítások néha igen érdekes, tanulságos, s mi földolog, eddigelé mérőben ösmeretlen részleteket tartalmaznak a hajdúk 1607-ik lázadására nézve, és azon a ponton szakadnak meg, mikor *Homonnay Balint, Mágóchy, Rédey Ferencz, Sennyey* s többen a hajdúk fő embereivel *Ináncson* béketárgyalásokba bocsátkoztak, mely azonban, mint tudjuk, sikerre nem vezetett.

¹⁾ 1608. február 18-án Kassáról. (*Országos levéltár. Rákóczi levéltár 1. cs.*)

E tanácskozást *Majláth Béla* alapos értekezése után részletesen ösmerjük.¹⁾ A hajdúk sérelmei még orvosolhatók lettek volna, de ezt most már ők másodrangú kérdésnek tekintették, s mindenek fölött az ország szabadságának helyre állítását követelték. Legyen *Homonnay Bálint* a fejedelem, s üzessék el a római császár — *mivel német, bálványozó* s a békekötést meg nem tartotta — a királyi székről, mondák végsőképen a jámbor vitézek, ígervén, hogy ebben az esetben ők is lerakják a fegyvert.

Ezzel a kijelentésükkel aztán véget is vetettek minden további szószaporításnak.

Hogy azonban a hajdúk magatartását megérthessük, ösmerünk kell az előzményeket, mert az 1607-iki lázadás eddigelé jóformán homályos története csak abban az esetben lesz teljesen világos előttünk, ha magáról a mozgalom keletkezéséről, elterjedéséről, arányairól, a vezetők egyénisége s azok törekvései felől kellőleg informálva vagyunk. — Remeljük, hogy a közlendő levelek, a már eddigelé kiadottakkal együttvéve, történetünk ez érdekes eseményére vonatkozó tudásunkat némileg előbbre viendik.

* * *

ILLÉSHÁZY ISTVÁN THURZÓ GYÖRGYHÖZ.

Spectabilis ac magnifice domine etc.

Megértettem az kgd. leveléből, mint jártak a hajdúk Árvába, ha csak háromszázan voltak, eddig sem kellett volna ott szenvedni ökököt, gondolom, hogy Liptóba sem álhattak meg.

Bizonyos hirem jüve, hogy jönnek az Commissariusok Kassáról. Teököli uram egyik, mert Mágochy uram nem akara eljöni, és kézbe adgyák az végházakat. Énnekem úgy tetszenék, hogy Jakosith uramot szolgáltatni kellene, az újvári kapitánságot ő kegyelmére kellene bízni. Az hajdúkat itt is szállétom, mert a vármegyék reájok akarnak támadni, nem jó ... pedig, hogy mi magyarok, mi magunk

¹⁾ «*A hajdúk kibékítési kísérlete Ináncson*». (Akadémiai Értekezések. X. kötet.)

vágjuk egymást. Ehhez képest a Buchy Benedek hadának, az kik vadnak 8 százan, magam pénzből attam fél hó pénzt, fél hó posztót ígertem nekik abból az posztóból, az kit Herczeg urunk ígért, és azok mingyárást eloszolnak. Az többit is azon vagyok, hogy eloszlassam, hogy afféle vérontás ne következék magunk közt. — El küldtem Bogádi uramot Bécsbe, az megígért pénznek, posztónak egy részét, hogy megadnák, azzal mind le szálléstanám ököt. Értem, hogy Kolonics uram, valami hitván, gaz népet fogad, jobb volna ezeket megfogadni, minthogy a transactio is azt tartja: *oblivio fiat omnium violentiarum, ugyan nem kell azért megvetni ezeket, az kik országunk szabadságáért felkötötték volt kargyokat.* Osztán ugyan fatale volt ez, megköllött lenni, szükség gondunknak lenni reá, hogy magyarok kezében legyen Magyarország. Minthogy ez mostani magyarországi királynak nincsen fia, úgy értöm, hogy maga is igen kezdett betegeskedni, szükséges, hogy az jövendő időről is gondolkodjunk, nemcsak arról az mi előttünk vagyon. Isten tarcsa meg gdt. Datum ex Arce Trencsén 5. januar 1607.

servitor et compater dediitissimus
Stephanus Illésházy.

RÁKÓCZY LAJOS KÁLLAI KAPITÁNY A KIRÁLYI BIZTOSOKHOZ.

Spectabiles ac magnifici Domini etc.

Az kállai vice capitánom Fekethe János uram írja, hogy az mely török csauszok Homonnay uramhoz mentenek volt, titkon nagy álnoksággal vitték Debreczenbe őket. Onnan edgyiket mindigárást elbocsáták, az másik még ott volt ez napokban. Jól lehet az kállai vitézek igen kint voltak az Ér mellé, lesték őket, mind is két mélföldön Kállón belől mentenek el az Nyírségen velek. Az Debreczeniek igen szófogatatlanok, teljességesen csak Homonnay uramtul akarnak függeni, hallgatni. Az hajdúkkal is igen egy értelemben vadnak. Mindenfelé jó s megyen kémek, emberek. — Irja nsgtok az hajdúk és tatárok felől, hogy egy értelemben volnának. Nsgtok abban semmit ne hidgyen, az Dunán innen *sehult* táborostul tatár nincsen. Az hajdú vitézek az Duna Tisza közit egész Bács-

megyéig mind eljárták, nyolcznál többet nem láttanak, azok is Kőrös és Kecskemét táján ragadoztak valami barmokat, Zeged felé mentenek. Én is irtam, izentem vala az hajdú vitézeknek, azt mongyák, hogy az ki fizet nekik azt szolgálják. Bocskay fejedelemtől elég szép szót, ajánlást vettek, mely mind hiában, haszontalan volt, semmi jutalmát nem vették szolgálatjoknak. Azért ennek utánna senkinek szép szóért, reménségért nem szolgálnak stb. stb. Datum in Zerencs 11. aprilis Anno 1607.

servitor paratissimus
Ludovicus Rákóczy.

RÁKÓCZY ZSIGMOND FEJEDELEM LEVELE NAGYBICHEI DÓCZI ANDRÁS
ÉS GHYMESI FORGÁCH ZSIGMOND KIRÁLYI BIZTOSOKHOZ.

Spectabiles ac magnifici Domini etc.

Kálló felől jövének katonák, kik beszélük, igen gyülekeznének az hajdúk. Azonközben az mai napon juta oly hír is, Kassán akarának királt választani, onnét Erdélyben jönni, mely szokatlan szomorú híren, királyunk ő felsége lévén, más királt választani, nem csak az mennyei felség előtt, de még ez világi állapotunk szerint is méltán irtózhatunk. Az úr Isten az időket bár távoztatta volna ő felsége én tőlem csak látni is. Az Cassán való király választás kgtek híre nélkül nem tudom miképen lehetne, holott kgtek Császár ő felsége képében vagyon Cassán. Csodálkozunk is mindnyájan kgtek ezt az dolgot velünk nem közli, mindgyárást Császár urunknak, Herczeg urunknak ő felségeknek hírré kellett volna adni, hogy ennél is inkább ne szidalmaztatnának az sok változások miatt.

Imé én az havaseli vajdáért küldöttem minden hadával, kinek szép hada vagyon, hűt kötelessége szerint jütést jöjjön. Az moldvai új vajda is az határban legyen. Itt ez országban is az erdélyi urak jobban tudgyák, én még ez ideig hadokat nem láttam. Székely haddal legkevesebben lehetnének tizenhat ezeren, csak az kivántatnék kgtek bizonyos hírrel tartana bennünket. Az vármeigyék császár ő felsége hűsége mellett lesznek oda ki, kit nem is kétlek. Országúl szállának Gönczre, mód nélkül ne tennének királt. — Az országgal kívánná kgtek az mi segítségünket, irton

irva kgd is segítene bennünket, mi készek lennénk segíteni ő felsége híveit.

Homonnay uramat is megkellett volna inteni, szolgálai közül érkezett, kik zürzavart nyilván beszéllenek, hogy lenne, így hát az törökkel lenne értelme Homonnay uramnak. Mely gyalázatos legyen az magyar nemzetnek, ember ki nem irhatja, beszélheti, kit véghez sem vihetne. Azt meg nem tudgyák gondolni, János király mikor Budát, birta Cassát, mellette voltak nagy magyar urak, nem segítette az úr Isten őket, mert nem volt igaz ügyek. Azután az fia mellette voltak Prinÿ Gábriel, Bebekek, Tarcsaiak, ugyancsak rosszúl jártak.

Mostanában is idő nap előtt nem tudom kicsoda álhatná meg közülünk a királságot, a mostani török, hajdú segítségével, az bécsi végezést ezzel csak felbontanák az hajdú vitézek. Császár ő felségének azonnal igassága lészen az hadakozáshoz, az urak a vármegyék Császár mellett leszünk, csak rosszúl járhatnak azok, kik ez mostani pártolást indították mind az törökkel egyetemben. Tarcsa meg császár urunk ő felsége a magyarokat hitükben, igasságokban, mind jól lészen az dolog.

Kellemessy uramat innét békével bocsáttuk, kgtek lásson szorgalmatosan hamarsággal dolgaihoz, hogy az szegény kösség mondhasson sok jót kgtekért maradgyon fen az igasság, vesszen el a hamisság. Tarcsa meg az úr Isten kgteket jó egességben. Datum Claudiapoli 2. die mensis novembris anno 1607.

Spect. ac. magn. v.

servitor compater et amicus
Sigismundus Rákóczy.

NAGY ANDRÁS HAJDÚKAPITÁNY MÁGOCHY FERENCZHEZ.

Szolgálatunkat etc. Továbbá adák értésünkre, hogy ti kglmetek keményen gyűl össze, az szegény parasztságot az veszedelemre igen is fenik reánk az kaszákat, holott nem tudgyuk mi legyen akaratok, és miért gyülekeztek olyan igen reánk, holott ez ideig sem az nemességet nem háborgattuk, sem egyéb rendeket. Nem is igyekezünk ez ideig gonoszára országunknak. Azért kérem kglmetek

mind kicsintől fogva nagyig, hogy oszoljatok el, mi reánk ne gyülekezzetek, mert nem ellenségek volnánk, ha jól tudnátok reá gondolkodni. Ha hol pedig el nem oszlottok, és ugyan meg akartok velünk nézni, örömet, lássátok nincs mit tennünk ha ti kglmetek ád okot az háborúságra, az igaz Isten minket úgy segéljen, hogy mind egy lábíg levágattjuk magunkat és tüzzel vassal reátok leszünk, ha ti kglmetek békét nem hagy minékünk. — Mert még ez ideig országunk ellen nem vétettünk, ennek utánna is mind kicsintül fogva szeretettel szolgálunk országunknak, fejünk fennállásáig, ha veszi töllünk az ország. Bizony elég ellensége volna az magyar nemzetnek csak gyözne vele hadakozni, bár ne fennénk egymásra az kaszákat. Kegyelmetektül választ várunk mit akar ti kegyelmetek. — Datum ex Keök 9. novembris anno 1607.

K. Baráttya

Nagy András, az mezei vitézeknek főkapitánya.

EGY NÉVTELEN MÁGOCHY FERENCZHEZ.

Nsgod énnekem megbocsásson, hogy előbb ezekről Nsgodnak nem irhattam, oka nem egyéb, hanem ugyan voltaképen akartam Nsgodnak meg írnom az hajduságnak immár az elei ide *Tornára, Asban, Udvarnokban* ma szállott, mi akarattyok és szándékok senki nem tudhattya, nem jelentenek semmit is, hanem mindenütt az bírákat, városokat, falukat arra esküttetik, hogy ha hajdu vagyon oly közöttök ki annak elötte is azon járt megmongyák és az mellett az ki magyar királya lészen az országnak abhoz halgatnak. *Zánthón, Tályán* a hol jöttek semmi kárt nem tettek, igaz keresztyén módon írtek el. Immár szintén hozzá keztem vala az íráshoz, hogy izene *Balogh János* az ki az előtt *Lenkei* uram szolgálja volt, most az hajduk között vagyon hogy szembe lenne velem, én is mindgyárt szembe lettem vele, és tölle ezeket értettem, hogy mind az egész hajduság *Rimaszombathoz gyül*, törökkel tatárral együtt, ott nevet adnak ki lészen magyarországnak királya, ott lészen minden dolgokról tractatiójok. Nagy András ki az hajduknak generalissa *Sepsibe* vagyon az több hajduság az Hernád két felől, a hajduság sok, de semmi szándékja nincsen hogy várat szálljon etc. etc.

NYÁRY PÁL LEVELE A HAJDÚ VITÉZEKHEZ.

Köszönetem és barátságos szolgálatomnak utánna Istentől kglmeteknek mind fejenként az vitézekkel egyetemben minden jót kívánok.

Az kmetek levelét böcsülettel vettem és láttam, az melyben írja kgytek, hitünkért szabadságunkért támadott volna fel, másik okáért, hogy *Kállót* és az több jószágot el vették volna kgymektől, ezért nem akarna ez után az nimetekkel egyet érteni kmetek és hogy az kmetek föl támadása felől semmi gonosz itéletben ne lennénk. Azért az mi az első dolgot illeti tudgya azt kmetek, hogy az nimet császárnak úgy mint magyarországi királynak házában, vagyon az magyar nemzetségnek erős hit levele, azonképen ő felségének mi nállunk és az több szomszéd országoknak, hogy valamit Bécsben az nimetekkel végeztünk, az békesség felől, mindeneket igazán megtartunk meg állunk; látjuk penig azt, hogy még azulta fogván Császár sem háborított meg bennünket, sem hitünkben sem szabadságunkban, hanem mindenekben az jó végezethez tartotta magát, idegen nemzetséget sem bocsátott országunkban, kgymetek így föltámadott időnek előtte, mód nélkül, még csak az gyűlést sem várta kgymetek; bizonyos legyen abban kgylmetek, hogy sem nagy sem kicsiny a mi hazánkban, a ki igaz tagja országunknak, kgylmetekkel edgyet nem akar érteni, az mostani föl támadásban, hanem kész inkább élni-halni hittel való kötése, fogadása mellett, hogy sem mint hitetlenné lenni. És az mint az mi királyunkkal megbikéltettünk, abban akarunk megállani. Semmi háboruságra okot nem akarunk adni, mert eddig még ük sem attak okot.

Hiszem jó vitézek, ha mit akart volna az nimet praktikálni ellenünk, mi is kik ez országnak gongyát viseljük, eszünkben vettük volna, úgy osztán kgylmeteket megtaláltuk volna, mi hirünk s akaratumk nélkül ne támadott volna kgylmetek, ne ennök magunk egymást, ne csudálkoznék mind ez világ mi rajtunk s ne csufolnának bennünköt érette, mi nekünk is volna gondunk hazánk-nak, nemzetségünknek meg maradására.

Evvél az kmetek feltámadásával csak szegin hazánk romol s

pusztul, mi magunknak is aztán mi haszna lészen, ha sőt azt szerzi klmek evvel, hogy az nimetet reánk hozzátok. Nagy Győrnél, Posonnál, Hamburknál vadnak mind az fegyveresek, a mely nimet had még fönn vagyon, azokat sem hagyjátok még le szállani, azokat alá hozzák, azokkal edgyüt az egész ország rajtatok lészen. Először magatokat vesztitek el, azután minket mind országostul, mert azokat aztán ki nem vitetik az országbul, hanem mind itt benn maradnak. Kállót, Tokajt, Cassát, Szatmárt mind meg rakják velek, így aztán előbbi nagy rabság alá és nyomoruság alá esünk. Nem is foghatjuk aztán azt mondani magunk mentségéért, hogy ők attak volna okot az bejövetelre, hanem mi magunkra vehetünk. Ilyen jó módot attok nekik az be jövetelre. Im valamit hazánknak megmaradására az szeginy üdvezült fejedelmünknek nagy sok fáratságával, munkájával, költségével sok vitéz embernek vierek hullásával, veszedelmekvel is szerzett és hozott azt kgylmetek fenektül fogván mind föl fordítja.

Azért az Istenért kérem kgylmeteket mind fejenként, gondoltok meg mind az Istent, az szeginy nemzetünket, kik csak most szabadultunk volt meg. Az szeginy nemzetségnek kemény és nehéz igájátul és sok munkáival, kölcséggel, sok keresztyénségnek vére hullásával szerzett szép békességet, ne boncsa fel kmték, oszoljon el és szálljon le kmték az kmtéknek adott falukon és telekeken. — Ne puszticcsa kmték az szeginy földünket, ki csak most kezdett vala épülni, ne adgyunk okot szánszándokkal az magunk veszedelmére, várja csendességgel immár az országunk gyűlését, ki hamar való nap meg lészen, gondolkodgyatok az magatok állapotjáról is, mert abban bizonyosak legyetek, sőt jó emberségemre írom, bátor soha csak egy szóm se legyen igaz előttetek, és valamint Isten menyországban lakik oly igaz, hogy valamit az békeség felől az németekkel együtt Komáromnál az törökkel végeztünk, véghez megyen és állandónak kell lenni. Azután hová lenne kgylmetek, szintén olyan zsugorgásra jutna dolgokat, mint az szeginy erdéli katonáknak Rédeivel, csak távol fognátok országotokat nézni.

Az mi pengig Kálló dolgát nézi, abban sem csalatkozik meg kmték, jól tudgya kmték, hogy az szeginy fejedelem az kmetek jószágát Korponán az egész országgal edgyütt atta, ha szintén az

szeginy fejedelem adománya is helyén nem lenne, az ország adománya állandó, az kgylmeteké el nem vész, meg adgya az ország, higyje meg kmetek hogy az ország az kmetek jámbor szolgálatyáról el nem feledkezett, meg hálálja adományával kmeteknek, bizonyal el hidgye kmetek, hogy valaki kegyelmeteket ez fel támadásra ingerlette, nem kíván jót kgylmeteknek, hanem az egész országnak veszedelmét kívánja.

Immár megítélheti kgylmetek, ki merne ez országban fejedelemséget fölvenni, ne adgya az Ur Isten, hogy hitetlenségben találtassunk. Az Istenért kgylmetek addig szálljon le, mig az egész ország meg nem indul, mert ha alá hozza az ország az nimetet, ugy is az szeginy nemzetünk romol, azon is kevés örömünk lehet. Kállóból légyen immár csendességben kmetek, ki ki az vitézek szálljanak helyekre. Az falukat az telekeket birja addig kmetek. Imé kmetek közzé állok, valamit végezhetek, azon igyekezem, mennél hasznosbban s jobban végezhessek. Eddig is ha kmetek engem talált volna meg jószágotok felül azt is véghez vittem volna, sőt ha Isten egészségemet atta volna, kgylmetek közelébb forgóttam volna, jó tanács adásommal tartottam volna kgylmetek, kit tudom meg is fogadott volna kgylmetek, mert láttya Isten gonosz tanácsot nem adtam volna. — Tudgya kmetek, hogy mindenkor jó baráttya voltam kgylmeteknek, a kibem nem használhattam volna is, ártani nem igyekeztem. Im jámbor szolgámat kültem kmetekhez, minde-nekrül ettül bizvást üzenhet énnekem, választ is várok mennél hamarébb kmetektül. Éltesse Isten jó eességben kegyelmeteket. Datum ex arce nostra Jaszov 10. novembris 1607.

Kegyelmeteknek jó akaró baráttya
Nyári Pál.

FORGÁCH ZSIGMOND LEVELE THURZÓ GYÖRGYHÖZ.

Spectabilis ac Magnifice domine etc. etc. sok szóval kk nem irhatok mint hogy most az rossz hajdu hadak indulatok miatt sok dolgaim vadnak, hanem szóval izentem kdnek Keczer András-tól. Itt uram egy nagy keresztes had támada mind ez világ fel

támatt ide, semmit sem tud senki benne mi dolog, csak egyik az másikhoz képest futton fut az hajduk köziben és uj királt akarnak választani. Itt Isten segítségével az ő felsége hivsége mellett készek vagyunk életünköt letenni, valamig bennünk tart, meglátják az hitetlen árulók, hogy áron adgyuk nekik Cassát, ha az ur Isten az városiakat ezen jó akaratba megtartja. Kgtek uram insurgálljon viritim, ne bocsássa fel mert szinte ugy jár kgtek mint az itt való vármegyék, addig . . magokat, hogy addig által költözék az hajduság és az egész Tokaj táját ellepte, fosztják, dulják egymást, ide uram most vagyon az ítélet napja, valamint adgya Isten végtére az dógot, csak négy ezer füzetett ember is mind levághatná ezeket, mert inomnia nagy Confusióban vadnak, senki senkitül nem fél, ölik vágják egymást. Azért kgtek idején gondot viseljen oda is az országra. Erdélybe is elkültünk segítségért, azok is ígérték magokat készek meg segíteni bennünket. Uram Isten hozzád, legyen jó egészségbe kgtek, mi itt Isten segítségével életünk fottáig szolgálunk koronás királyunknak és országunknak. Datum *Cassán* 15. Novembris Ao 1607.

S. M. D. V.

Servitor et affinis addictissimus
Sigismundus Forgách mpr.

NAGYMIHÁLYI FERENCZ TUDÓSÍTJA THURZÓ GYÖRGYÖT MÁTYÁS
FŐHERCZEGNEK A HAJDULÁZADÁS ELNYOMÁSÁRA TETT INTÉZ-
KEDÉSEIRŐL.

Spectabilis ac magnifice domine etc.

Az nsgd külte levelet én magam megadám herczeg urunknak, de mi választ adgyon ő felsége reá nsgodnak, most meg nem irhatom nsgodnak, mivel az követ költségtelenséget praetendálván nem akara tovább várakozni. Mindazonáltal rövid nap megérti nsgd vagy maga személye szerint vagy Christianustul, az nsgod jámbor szolgáljátul.

Mi itt esmég meg szeppentünk és választig irunk mindenfele, hogy ki (ki) megmaradgyon az hivségben. Irtunk personalis insurrectióra is való mandatumokat a felföldre. Irunk az uraknak is, de

kiváltképen Homonnay és Báthory Gábor uraméknak, hogy ők is határookban tarcsák magokat és nem csak valami támadásra okot ne adgyanak, sőt még másokat is affélétől abstrahállyanak, és még csak hogy az ő felsége végházai idegen kézbe ne akadgyanak. Hivatta ő flsge Nádasdy Tamást és Hagymássy Kristófot, hasonlóképen Erdeődy Pétert és Istvánffy uramot, hogy nsgtokkal itten együtt ez hajdu zellérnek le csendesítésében minden jót végezzenek, kgmték jöveleteket óránként várja ő flsge, mert a hírek naponként öregbetten öregbednek, és tart is ő felsége, hogy ez az gonosz valami képpen ide az Dunán innen való részekre ne hasson. Annak eltávoztatására küldött mostanában ő flsge Szombathelyre 1000 fegyverest úgy mint Trattmannsdorf és von Tilly népét, vadnak ezenkívül is Fraknó táján és imitt amott 500 az von Pucham fegyveresei, kik Ausztriának és Styriának részeit őrzik etc. etc. Parancsoljon nsgod a mire elégséges vagyok nagy örömet szolgállok nsgodnak . . . Viennæ 22. Novembris Anno 1607. F. Nagmihály.

Dr. KOMÁROMY ANDRÁS.